

JANEC MULEC & TANJA PIPAN

Vegetacija Udin boršta

Udin boršt

Urednik ANDREJ KRANJC

UNIVERSITÀ DI PADOVA, DIPARTIMENTO DI GEOGRAFIA
UNIVERSITÉ DE NICE SOPHIA ANTIPOLIS, DÉPARTEMENT DE GÉOGRAPHIE

VEGETACIJA UDIN BORŠTA

JANEZ MULEC & TANJA PIPAN

Pokrajino v veliki meri opredeljuje vegetacija, predvsem poraslost z gozdnim sestojem oz. neporaslost, kot je to pogosto v primeru visokogorskih strmin in globeli. Ponekod še vedno opazimo številne antropogene vplive, ki jim je bila oz. jim je še vedno podvržena pokrajina, kot so: ograde, pašniki, njive, itd. Na izgled same pokrajine odločilno vpliva rastlinski pokrov. Tip vegetacije določajo številni ekološki dejavniki. Zemljepisna širina in nadmorska višina pogojujeta klimatske pogoje, kot so osvetljenost, temperatura (vpliv na trajanje snežne odeje), zračna vlažnost ter padavine. Izredno pomemben dejavnik je prst oziroma tip prsti. Zaradi različnega tipa prsti se rastlinstvo med vlažnimi ravninami ilovnate naplavine in širokimi ravninami, nasutih z apnenčastim prodrom, pomembno razlikuje. Na naselitev vrst, vrstno sestavo in zadrževanje vegetacije na določenem področju vpliva tudi veter. Nenazadnje imajo na rastlinsko združbo pomemben vpliv tudi številni biotski dejavniki: rastline, živali in človek.

VEGETACIJA OSREDNJE SLOVENIJE

Podnebne razmere so se tekom zemeljske zgodovine neprestano spreminjale. Današnje rastje je v veliki meri odraz nekdanjih podnebnih razmer. Na spremenjene podnebne pogoje se je rastlinstvo odzvalo tako, da se je novim razmeram prilagodilo, "zapustilo" določeno področje in zdaj uspeva drugje, ali pa je celo propadlo in s tem izumrlo. Največji del rastlinstva, ki prevladuje v sestavi našega gozda in travnika v celinski Sloveniji zmernotoplega in zmernovlažnega podnebja, je značilno srednjeevropsko. Slovenija pripada velikemu evropsko-azijskemu vegetacijskemu predelu, v katerem je gozd, zlasti ob zadostni količini padavin, prvotna vegetacijska oblika. Pri nas uspeva gozd še do tiste nadmorske višine, ki ima v juliju srednjo temperaturo med 10 in 10,6 °C oziroma povsod tam, kjer je v

vegetacijski dobi od maja do septembra povprečna srednja temperatura vsaj 8,26 °C (MELIK, 1963). V floristični sestavi večine našega ozemlja imajo zelo močan delež tako imenovani ilirski elementi. Ilirsko rastlinstvo je južnega tipa, ki sega tudi v osrednjo Slovenijo, Predalpsko hribovje, Ljubljansko kotlino ter v področje nekoliko višje ob njej. Značilni predstavniki tega tipa so navezani na suha, pretežno dobro osvetljena skalna tla, na prisojne lege dolomitnih in apniških pobočij. Glavni gozdni predstavniki so mali jesen (*Fraxinus ornus*), črni gaber (*Ostrya carpinifolia*), cer (*Quercus cerris*) ter še nekateri drugi (MELIK, 1963). Največkrat govorimo o termofilni flori, ki je potomec rastja iz terciarja zemeljske geološke zgodovine. Tekom diluvialne ohladitve se je rastje moralo umakniti na toplejši jug in jugovzhod. Na nekaterih, za njo ugodnejših območjih, je vztrajala ter se obdržala vse do danes (MELIK, 1963; MARTINČIČ, 1973).

GOZDNA VEGETACIJA UDIN BORŠTA

Udin boršt je razgibana, z gozdom v celoti pokrita, zakrasela konglomeratna terasa. ŽLEBNIK (1978) v svojem prispevku še ugotavlja, da Udin boršt obsega okrog 1.300 ha strnjene gozda na 200.000 do 300.000 let starem konglomeratnem krasu, ki se razteza na pretežno ravninskem svetu med vasmi Kokrica, Tenetiše, Letence, Goriče, Križe, Duplje, Strahinj ter Naklo. Zaradi relativno ugodnih ekoloških pogojev je gozd že v preteklosti prekrival precejšnjo površino Udin boršta-gozda, ki je najbolj poseben gozd v okolici Kranja. To potrjujejo tudi zgodovinski viri (JURHAR, 1971). Iz starih zapisov je namreč znano, da je vse ozemlje severno od Kranja do Radovljice ter gorskih grebenov že v zgodnjem srednjem veku pokrival gozd. Zaradi potreb po obdelovalnih površinah so v času fevdalnih gospostev gozd začeli postopoma krčiti. Ime Udin boršt je skrajšano ime za Vojvodov gozd, po njegovem nekdanjem lastniku nadvojvodi

Slika 39: Rdeči bor *Pinus sylvestris* (Foto: Boško Čušin).
Red pine (*Pinus sylvestris*) (Photo by Boško Čušin).

Karlu (1564 - 1590). Po kasnejšem prenosu lastništva gozda na Turjaške kneze, so se le-ti odločili razdeliti gozd kmetom v zakup. Z zemljiško odvezo 1848 so kmetje postali pravi lastniki gozda (JURHAR, 1971).

Udin boršt je zaradi spreminjanja podnebnih dejavnikov, predvsem pa zaradi delovanja človeka zelo spreminjal svojo podobo in gozdno združbo. V preteklosti sta gozdni sestoj gradila pretežno hrast in breza, kar še danes nakazujejo besedni koreni krajevnih in ledinskih imen npr. Brezje, Hrastje. Na področju Udin boršta prevladujeta rdeči bor (*Pinus sylvestris*), 60%, (slika 39) in smreka (*Picea abies*), 30%, ki sta nadomestila hrast in gaber iz 17. stol. Listavcev je komaj 10%. Med listavci so zastopane sledeče vrste: hrast, bukev, gaber, kostanj, breza, lipa, jesen, jelša in brest (JURHAR, 1971). Zaradi kislih tal je Udin boršt porasel pretežno z borovim gozdom in v podrastju z borovničevjem (*Vaccinio myrtilli-Pinetum sylvestris*) ter tudi praprotjo. V manjši meri prekrivajo Udin boršt združba bele jelke in okroglostne lakote (*Galio rotundifolii-Abietetum*), združba bukve in rebrenjače (*Blechno-Fagetum*) ter združba navadnega gabra in črnega teloha (*Helleboro nigri-Carpinetum betuli*) (slika 40). Travnate obronke, ki so jih še pred nekaj desetletji kosili za steljo, danes počasi zarašča gozd.

Slika 40: Gozdne združbe Udin boršta: a, združba rdečega bora in borovnice /*Vaccinio myrtilli-Pinetum sylvestris*; b, združba bele jelke in okroglostne lakote /*Galio rotundifolii-Abietetum*; c, združba bukve in rebrenjače /*Blechno-Fagetum*; d, združba navadnega gabra in črnega teloha /*Helleboro nigri-Carpinetum betuli* (MARINČEK et al., 1974, 1979); e, območje Udin boršta; f, naselje.

Forest associations of Udin Boršt: a, association Vaccinio myrtilli-Pinetum sylvestris; b, association Galio rotundifolii-Abietetum; c, association Blechno-Fagetum; d, association Helleboro nigri-Carpinetum betuli (MARINČEK et al., 1974, 1979); e, Udin Boršt area; f, settlement.

NEKATERE VEGETACIJSKE POSEBNOSTI UDIN BORŠTA

V podrastju Udin boršta oziroma v posebnih habitatnih tipih naletimo še na številne druge rastlinske vrste. Vzdolž konglomeratne stene nad območjem, imenovanim Štucel nad Naklom je rastišče termofilne vegetacije. Južno od Strahinja je močvirno območje, ki ga napajajo izviri, ki pritečejo iz spodmolov in jam. Območje, zaraščeno z močvirnim gozdom ali jelševjem ter gozdno preslico (*Equisetum sylvaticum*) in pikčastoplodnim šašom (*Carex punctata*), obdajajo močvirni travniki (TENČIČ, 2003). Udin boršt skriva in varuje številna mokrišča, močvirja in gnezdišča ptic ter z vegetacijo pestre vodnate doline med sušnim borovjem, kjer v zamočvirjenih izvirih med

Slika 41: Mrzličnik *Menyanthes trifoliata* (Foto: Brane Vreš).
Menyanthes trifoliata (Photo by Brane Vreš).

šotnim mahom uspevata okroglostna rosika (*Drosera rotundifolia*, slika 42) in mrzličnik (*Menyanthes trifoliata*, slika 41) (TENČIČ, 2003). V Udin borštu naletimo tudi na številne preslice, kalužnice, brogovito, šmarnice, resje in orhideje (KUHAR & ŠMID, 2002). Drugačni ekološki pogoji (svetloba, temperatura, vlaga) v jamskih vhodih omogočajo rast drugačnemu tipu rastja. Na vhodu v jamo Arneševa luknja je GANTAR (1955) identificiral nekatere zelnate trajnice, kot npr. krvomočnico (*Geranium robertianum*) in penušo (*Cerdatamine amara*) ter mahove, npr. *Marchantia polymorpha* (GANTAR, 1955).

Da gozd blagodejno vpliva na lokalno klimo, ker blaži klimatske ekstreme sosednjih področij brez gozda, predvsem gosto naseljenih območij, vedo tudi prebivalci, ki živijo v neposredni bližini Udin boršta. Gozd namreč prispeva k večji evaporaciji in ohlajanju okolja ter višji relativni zračni vlagi. Čeprav gozd zmanjšuje hitrost vetra in njegovo izsuševalno moč ter ugodno prispeva k horizontalnemu mešanju zraka med gozdnim in negozdnim območjem, še posebej v naseljih, je včasih vseeno žrtev vetrolovov. Poleg

preprečevanja vetrne erozije gozd blagodejno vpliva tudi na kmetijske površine, saj zadržuje spuščanje hladnega zraka in s tem varuje kmetijske površine pred pozebami (TENČIČ, 2003). Žal pa človek tudi v Udin borštu z nekaterimi posegi (npr. izgradnja avtocestne infrastrukture, melioracija mokrišč, odlagališča odpadkov, itd.) in z nenadzorovanim gibanjem ter prisotnostjo, kjer so biocentri in biokoridorji, moti delovanje normalne biotopske funkcije habitata. Na nekaterih predelih Udin boršta opuščanje kmetijske aktivnosti prav gotovo ni v prid ohranjanju kulturne pokrajine. Vendar je na drugi strani pohvale vredno dejanje ustanovitve Gozdnega rezervata Kriva jelka, ki je prepuščen naravnemu razvoju ter Spominskega parka Udin boršt, saj je na ta način omogočeno ohranjanje naravne in kulturne dediščine tega posebnega dela Slovenije.

Slika 42: Mesojeda okroglostna rosika *Drosera rotundifolia* (Foto: Brane Vreš).

Drosera rotundifolia (Photo by Brane Vreš).

Slovarček:

Abiotični dejavniki so neživi dejavniki okolja (toplota, vlažnost, svetloba itd.), ki delujejo na žive organizme.

Biotični dejavniki so živi dejavniki (prisotnost drugih vrst), ki delujejo na organizme.

Habitat je bivališče, kjer živi organizem (npr. gozdna tla, močvirje, drevesni panj itd.).

Termofilna flora zajema rastlinske vrste, ki uspevajo na območjih z relativno visoko temperaturo.

Evapotranspiracija je prehajanje ali tok vode v obliki vodne pare z zemeljske površine in skozi rastline v atmosfero.